

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38

Haziran 2015 June 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SEKÜLERLEŞME TÜRKİYE'DE SECULARIZATION IN TURKEY

Behçet BATUR*

Öz

Türkiye'de son çeyrek asırdır kendini daha da güçlü bir şekilde hissettiren seküler yaşam biçimi, toplumsal birçok alanda kendini göstermeye devam etmektedir. Başta, sosyal - ahlaki ilişkilerimizde meydana gelen değişimler olmak üzere, dini hayatın zayıflaması, dünyevi rahat ve mutluluğu öncelikle, eğitim kurumlarımızın yapısı ve işlevi ile boş zaman değerlendirme biçimindeki değişimler olmak üzere birçok alanda sekülerleşmenin etkilerini yaşıyoruz. Türkiye hızla seküler bir yaşam tarzına doğru evrilmekte ve bu tarz kendini birçok alanda gerek fikri düzeyde gerekse de eylem düzeyinde göstermektedir. Günümüzde, toplum olarak, önemli oranda sekülerleştiğimizi rahatlıkla ifade edebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Sekülerleşme, Türkiye, Din, Kültür.

Abstract

The last quarter of a century in Turkey itself more strongly feel that the secular way of life, continues to manifest itself in many areas of society. At first, social - including on changes occurring in our moral relations, religious weakening of life, worldly comfort and happiness of escape, educational institutions and our structure and function are experiencing the effects of secularization in several areas, including changes in leisure format. Turkey is evolving rapidly toward a secular lifestyle and style is manifested in many areas both on the idea of the level required levels of action. Nowadays, as a society, we can conclude that we secularized significantly.

Keywords: Secularization, Turkey, Religion, Culture.

Giriş

Baştan söyleyelim, bu çalışmanın amacı, sekülerleşme sürecinin iyi ve ya kötü taraflarını, doğru ve ya yanlışlarını, neden ve ya sonuçlarını analiz etmek değildir. Bu yazının amaç ve kapsamı, sadece Batı'da başlayan sekülerleşme dalgasının, artık Türkiye'yi de içine aldığı tespit etmek ve bunu göstermek için bazı toplumsal ve kültürel yaşam alanlarından kesitler sunmaktır.

Batı modernleşmesinin dönüştürücü etkisi, çoğu örnekte devlet yapıları, siyasal kurumlar ve sınıai ekonomi düzeyinde incelenmiştir. Oysa modernleşmenin maddi olmayan ama daha derine işleyen etkileri asıl kültürel düzeyde, yaşam tarzında, cinsiyet kimliklerinde ve kendi kimliğini tanımlama biçiminde görülecektir. (Göle, 2011: 115) Siyaset hayatında demokrasi, laiklik ve çok partili sistem ile ekonomik hayatta serbest piyasa (kapitalizm) ekonomisi yoğunluklu olarak sekülerleşmeyi zaten gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Ben burada siyaset ve ekonomideki sekülerleşmeyi değil, daha çok, sekülerleşme bağlamında, Türkiye'deki sosyal - ahlaki ilişkileri, eğitim, din ve boş zamanlar kurumsal yaşam alanlarının kabaca bir incelemesini yapmayı düşünüyorum. Öte yandan, bu çalışmada, sekülerleşmeyi bir karşıtlık üzerinden tanımlamayacağız. Ancak, sekülerleşmeyi bir karşıtlık üzerinden kurgulayacak olsak eğer, bu karşıtlığın salt din karşıtlığı olmadığını, tarihsel ve kültürel her türlü geleneksel dini-aşkın inanç ve değerler olduğunu belirtmekte yarar vardır. Keza, bu karşıtlığın din sosyolojisi düzlemindeki anlamı ise sekülerleşmenin "toplumdaki (kurumsal) din ve dinsel değerler" olduğunu varsaymamız sosyolojik analizin sıhhati açısından zaruridir. Aksi bir yaklaşım biçimi felsefi ve ya teolojik olacaktır. Bu çalışmada, sekülerleşmeyi, din ve ya dinsel karşıtlık üzerinden değil, belki bunu da kapsayacak şekilde sosyokültürel bir yönelim (dünyaya yönelme), toplumsal değer ve amaçlarda bir değişim (bireysellik, pragmatizm, rasyonalizm, tüketim vs.) ve buna bağlı olarak insan ilişkilerinde ortaya çıkan bir ahlaki farklılaşma olarak tanımlamaktayız.

* ASPB'de sosyolog; Çukurova Üniversitesi SBE Din Sosyolojisi ABD doktora öğrencisi, behcetbatur@yahoo.com

Bu konuda bir çalışma yapan Larry Shiner, sekülerleşme kavramının altı değişik anlamda kullanıldığını belirlemiştir: “dinin gerilemesi”, “bu dünyaya uyma”, “toplumun dinle ilgisini kesmesi”, “dini inanç ve kurumların yer değiştirmesi”, dünyanın kutsallıktan arındırılması”, “kutsal bir toplumdaki seküler bir topluma geçiş”. Her ne kadar farklı kavramlarla birlikte anılsa da sekülerleşme paradigmasının merkezinde üç kavram yer alır. Bunlar “rasyonelleşme”, farklılaşma”, ve “bu dünyaya ait olma”. (Kirman, 2008: 284)

Öte yandan, dinden de bağımsız bir vicdan ve hayat mümkündür iddiası sekülerizm... Üstelik bu “bağımsızlık” illa ki ateizmle buluşmak demek değil. İnançlı olabilirsiniz ama vicdanınızın tek belirleyeni din olmayabilir. Dindar da olabilirsiniz ama hayatınızın her milimetre karesini “kutsal”ın bağlayıcılığı altında sürdürmeyebilirsiniz.¹

Bu çalışmada yapacağımız tespitler ve açıklamalar, yukarıda özellikleri belirlenmeye çalışılan sekülerleşmenin bazen tüm yönlerini kapsayabileceği gibi bazen de herhangi bir boyutu ağırlık kazanabilecektir. Sözelimi, bazı alanlarda sekülerleşme “dinin gerilemesi” olarak ortaya çıkmakta iken, bazı alanlarda “bu dünyaya uyma” şeklinde de kendini gösterebilecektir. Tüm bu yönelimleri sekülerleşme ortak kavramıyla ifade edeceğiz.

Türkiye’de son çeyrek yüzyılda kendini iyice hissettirmeye ve birçok alanda görünür olmaya başlayan seküler yaşam, artık Türkiye toplumunun ana kültürel karakterlerinden biri haline gelmektedir. Bir takım dini - geleneksel grupların varlığına ve dinsel yaşam alanlarına rağmen “seküler yaşam dalgası” Türkiye’nin “başat” kültür ögesi olma konumuna doğru hızla yükselmektedir. Bu dalga ve ya “seküler kültürel yönelim” her ne kadar Batı’da ortaya çıkmış ve orada egemen olmuşsa da orada kalmamış ve çevre ülke ve kıtaları da etkilemiştir. Bu etkilenmeyi, Türkiye’nin yoğunluklu olarak özellikle son 20-30 yıl içerisinde hissettiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

Batı’da bazı sosyal bilimci ve düşünürlerin (Peter L. Berger, Jeffrey K. Hadden, Rodney Stark vb) sekülerleşmenin Batı’da gerilediğini, zayıfladığını vs. ifade etseler de Türkiye için bu süreç oldukça yeni ve canlıdır. Keza, Batı’da da seküler yaşam tarzı egemenliğini yoğunluklu olarak halen sürdürmektedir. Elimizde Batı’nın güçlü bir şekilde dine ve ya gelenekselliğe yöneldiğini gösteren herhangi bir veri ve ya emare bulunmamaktadır. Bu noktada, Batı’da sekülerleşmenin gerilemekten ziyade belki durağanlaştığını (post-seküler), ancak sürecin Türkiye için etkinliğini canlı bir şekilde sürdürdüğünü rahatlıkla ifade edebiliriz.

Din olgusu 21. yüzyıl Avrupası’nın günlük yaşam pratiklerinden kendisini soyutlayarak, neredeyse sadece pazar ayinlerinde yaşlı nüfusun bir kısmının hatırladığı bir gerçekliğe dönmüş durumdadır. Niceliksel çalışmalar Avrupa’daki kiliselerin çekim merkezi olma özelliklerini kaybettiklerini, dinle alakalı inançların (tanrı, cennet ve cehennem, günah, ölümden sonra hayat) oldukça azaldıklarını ortaya koymaktadır (Davie, 2002:6-7, Berger, Davie ve Fokas, 2008:11; Norris ve Ingleharth, 2008:57-60). Din adamlarının doğum kontrolü, eğitim, sağlık, boşanma, kürtaj, ötenazi, cinsel yönelim, evlilik-dışı ve ya öncesi çocuk gibi sosyal ve etik konularda topluma yön verecek güçleri kalmadığı gibi, dini semboller ve ritüeller de eski popülerliklerinden oldukça uzaklaşmıştır. Sanat, edebiyat ve felsefe gibi alanlarda din kendini geri çekmiş durumdadır. (Ertit, 2014: 195-196)

Bu yazıda yapacağımız sekülerleşmeye dair betimsel çözümlemenin, kentlerde ve özellikle büyükşehirlerde meydana geldiğini belirtmekte yarar vardır. Zaten Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğunun artık şehirlerde yaşadığını biliyoruz. (TÜİK verilerine göre, İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2013 yılında %91,3 iken, bu oran 2014 yılında %91,8’e yükseldi. Belde ve köylerde yaşayanların oranı ise %8,2 olarak gerçekleşti. TÜİK Haber Bülteni Sayı: 18616 Yıl: Ocak 2015) Ayrıca, sekülerleşmenin tüm Türkiye’de aynı hız ve yoğunlukta yaşandığını iddia etmiyoruz. Sürecin, yaş gruplarına göre, eğitim düzeylerine göre, bölgelere göre ve yerleşim yerlerine göre farklılıklar göstermektedir. Temel savımız, Türkiye’deki toplumsal ve kültürel değişimin genel olarak sekülerleşme lehine seyretmekte olduğudur.

Türkiye’yi değerlendirirken bir kırılma olarak görülebilecek 1980’li yıllar, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alana yönelik köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Küreselleşme, serbest piyasa ekonomisi ve Anavatan Partisi’nin dışa dönük politikalarıyla başlayan süreç, 2002 yılı Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarıyla birlikte hız kazanmış, bu gelişmelere paralel olarak Türkiye’nin son yirmi-otuz yıllık döneminde İslami kesim de köklü ve çelişkili bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönemde, bir taraftan, İslami kesim artan ekonomik gücüyle kamusal alanda görünür olmaya başlamış, diğer taraftan serbest piyasa ekonomisine

¹ Atay, Tayfun, “Dine karşıtlık değil, ondan bağımsızlık: Sekülerizm” Radikal Gazetesi 30.01.2015

dayalı politikaların etkisiyle kapitalist sistem, İslami kesimde meşrulaştırılmaya başlamıştır. (Özbolet, 2014: 1)

Her ne kadar Türkiye’de sekülerleşmenin, bir süreç olarak, ortaya çıkmasında siyasi aygıt ve politikaların ağırlıklı bir etkisinin bulunduğunu ifade etmemiz gerekirse de tarihsel süreç içerisinde ve din-sekülerizm etkileşimi sonucunda, sekülerleşmenin artık toplumsal bir kabul ve onay gördüğünü de belirtmekte yarar vardır. Mevcut süreç, sekülerleşmenin artık benimsendiğini ve bir yaşam ve düşünme tarzı olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Tam da bu noktada sekülerleşme sürecinin Türkiye’de iki boyutlu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Birincisi, sekülerleşmenin yukarıdan aşağıya doğru hukuksal, eğitsel, kültürel, sosyal vb. enstrümanlarla devlet eliyle gerçekleştirilmesi ve gündelik hayatın dönüşümü. Fakat öte yandan sekülerleşme sürecine Türkiye toplumunun katılımı da söz konusu edilmesi gerekir. Özellikle Osmanlı’nın son dönemlerinden 1980’lere kadar daha çok birinci tarz; 1980’lerden sonra –bazı kesintiler söz konusu olmuştur- ve özellikle 2003’ten bu yana son on yıldır ikinci tarzın hakim olduğunu söyleyebiliriz. (Tekin, 2012: 191)

Şimdi de yukarıda kısaca tanımlamaya çalıştığımız sekülerleşme kavramını ve Türkiye’deki gelişme sürecini dört başlıkta, bireysel ve toplumsal yansımaları itibariyle ele almaya çalışalım.

Sekülerleşmenin Bireysel ve Toplumsal Görünümleri

Sosyal – Ahlaki Yaşam

Türkiye’deki sekülerleşme süreçlerini toplumsal hayatın birçok alanında gözlemleyebilmemiz mümkündür. Sekülerleşme her şeyden önce gündelik sosyal ilişkilerin biçiminde ortaya çıkmaktadır. Geleneksel - dindar toplumsal kültürümüzün insana dair önemli ahlaki öğeleri olan doğruluk, dürüstlük, dindarlık, İslam kardeşliği (ki bu kavram günümüzde anlam ve değerini hızla kaybettiğinden artık bir şehir efsanesi olmaya doğru hızla gitmektedir), kanaatkarlık, güzel ahlaklılık (yardımsever, merhametli, sevgili, saygılı olma vs) gibi değerler süreç içerisinde yerini özgür, bağımsız, maddi donanımlı, kimseye muhtaç olmayacak, rekabetçi, güçlü hatta bencil, uyanık, faydacı, tüketici vb. birey (insan) anlayışına bırakmaktadır. Yani, geleneksel dinin öngördüğü bir birey tipi yerine şimdiki dünyanın öngördüğü bir birey tipi geçmeye başlamıştır.

Bu konuda bir noktaya daha değinmeliyiz. O da toplumsal yaşamda ve gündelik hayatın farklı alanlarında “bereket”, “tevazu”, “kanaatkarlık” gibi kavramların yitik kelimeler olmaya başlamasıdır. Tüketim toplumu alışkanlıkları ve reflekslerinin yayılması, her şeyden önce kanaatkarlığı gittikçe eriten bir zihniyet ve yaşam tarzı üretmektedir. Toplumdaki insanlara kazandıkları ve sahip oldukları hiçbir şekilde yetmemekte, sürekli biriktirme ve daha fazlasına sahiplik duygusu kıskırtılmakta; hatta mevcut imkanlarıyla tüketemeyen insanların geleceklerini ipotek ederek tüketmeleri (kredi kartı ve kredi kullanımı) teşvik edilmektedir. Bu anlamda dini referanstan beslenen kanaatkarlığın giderek kaybolması müşahade ettiğimiz bir husustur. Diğer yandan gündelik hayatın bu değerlerden kopuşu, teknolojik yenilikler, insanları giderek batılı anlamda rasyonel düşünme ve yaşamaya iterken, vermek ve kazanmak ilişkisini tamamen sekülerleştirerek “bereket”i hayatın dışında bırakmıştır. (Tekin, 2012: 193)

Geçmişin sosyal ahlaki ilişkilerinin temel belirleyicisi konumunda olan din, kentleşme ve demografik değişimlerle birlikte merkezi olmaktan çıkmış ve arka plana itilmiştir. Geniş çerçeveden bakıldığında mahalledeki dinin yerini, şehirlerdeki bireyselleşme ve faydacılık almaktadır.

Geleneksel Türk toplumunda gündelik hayatın şekillendiği ve yaşandığı yer mahalledir ve bunun en somut örneği klasik dönem Osmanlı toplumudur. Klasik Osmanlı toplumunda gündelik hayat dolayısıyla da mahalle hayatı temelde din esasına göre şekillenmiştir. Onun için geleneksel Türk toplumunda gündelik hayatta dinin etkisini görmek için bu dönem çok önemli kaynaklar sunmaktadır. (Çetin, 2014: 271)

Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen toplumsal değişimler, kentleşme, sanayileşme, ailenin küçülmesi, ekonomik rekabet vs. dinamiklerin de etkisiyle din ve dini değerler hızlı bir şekilde aşınmaya, değer ve kimlik kaybına uğramaktadır. Siyasi ve ideolojik (sağ-sol) hareketlerin de etkisiyle bu ahlaki aşınma daha da artmıştır. Bugün itibariyle dinin merkezi bir öneminin bulunduğu mahalle kültürü değil, ekonomik çıkar ve güç ilişkilerinin merkezi konumda olduğu kent kültürü egemen olmaya başlamıştır. Tüm bu toplumsal dönüşümler aynı zamanda sekülerleşme süreci olarak da okunabilir.

Modernleşme süreciyle birlikte yaygınlık kazanan sekülerizmin etkisiyle, yer kimliği ve dini aidiyet bilinci aşılmış; modern dönemde kentte sadece yaşıyor olmak ve bulunmak önem kazanmıştır. Mahalleler geleneksel kimlikleri kaybetmiş, ekonomik açıdan homojen mekanlara dönüşmüşlerdir. Herkese ve her şeye açık kontrolsüz mekanlara dönüşen mahalleler koruyucu ve güven verici özelliklerini kaybetmişlerdir. Günümüz mahallelerini tanımlarken yapısal özelliklerini içeren tanım uygun olsa da, sosyal ilişkiler

üzerinden yapılan tanımlama mahalle tanımından git gide uzaklaşmaktadır. Çünkü, artık yüz yüze ilişkiler yerini daha uzak ve gereksinimlerle örülmüş ilişki ağına terk etmektedir. Osmanlı'dan devralınan mahalle kültürü ne yazık ki günümüz koşullarında sürdürülemezdir. (Çetin, 2014: 281)

Toplumsal yaşamımızın maddi ve ekonomik merkezli yapısı sekülerleşmenin (dünyevi olanın) de merkeze doğru hızla konumlandığının bir göstergesidir. Dinsel ve geleneksel sosyal ilişkiler, daha seküler ve modern ilişkiler tarafından yer değiştirmektedir. Bu gün artık, "haklı ve doğru olanın yanında yer alma" anlayışına dayalı dini – ahlaki ilke, "güçlünün ve zengininin yanında yer alma" anlayışıyla yer değiştirmiş bulunmaktadır. Keza, bugün insanlar arasında, dindar olmak gibi bir hedef ve ya ideal bulunmamaktadır. Aksine günümüzde, zengin ve güçlü olmak bir hedef ve ideal haline gelmiş bulunmaktadır. Kapitalizm ve din etkileşimi zamanla ve ağırlıklı olarak dinin zayıflamasına, kapitalizmin güçlenmesine ve toplumun sekülerleşme sürecine girmesine yol açmaktadır.

Öbür dünya merkezli, dinlerin etkisi altındaki geleneksel toplum yapısı ile kapitalizmin etiği uyuşmamaktadır. Weber, burjuva ahlaki ile geleneksel toplumdaki dinsel öğretilerin uyuşmayacağını, bir kapitalistin başarısının ticarete uygun rasyonel kararlara bağlı olduğunu, bu kararların da seküler dünyaya ait olduğunu belirtiyor. Geleneksel toplumlar için ağırlıklı olarak adlandırılacak kapitalizm, doğaüstü ya da kutsal şeylerin kendi dünyasını yönlendirmesine izin vermemektedir. Weber gibi Avusturyalı ekonomist Mises de geleneksel toplum yapısının özgür bir ekonominin önünde engel olduğunu belirterek, dinle yoğrulmuş eski kanunların, kuralların, ahlaki değerlendirmelerin kapitalizmin kültürü ile uzlaşmasının çok mümkün olmadığını ifade etmektedir (...). Eskiden günah olan, yapılması dinen uygun olmayan şeyler kapitalizm nedeni ile ekonomik hayatın vazgeçilmez parçası haline gelerek normalleşir. Çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bir toplumda kapitalizmin yavaş yavaş kurumlaşması ile dinen yasak olan "faiz" in gündelik hayata girmesini böyle bir değişime örnek olarak verebiliriz. (Ertit, 2014: 66-67)

Kapitalizmin merkezleşmesine paralel olarak tüketim kültürünün ortaya çıkması da sekülerleşmenin en somut göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik hayatın motoru olmaya başlayan tüketim kültürü, dinsel değerleri tüketim lehine yorumlayarak ve ya yontarak sekülerleştirmektedir. 1990'lı yılların sonlarına doğru, kapitalist sistemin derinleşmesi, kültür endüstrisinin yaygınlaşması ve ekonomik refahla birlikte Türkiye toplumu her şeyin metalaşması, malların işaret değeri kazanması ve oluşturulmuş istek ve arzuların yaygınlaşması gibi tüketim toplumu belirtilerini göstermeye başlamıştır. (Demirezen, 2015: 78-79)

Dini kimliğin dönüşümünde, yükselen değerlerden en önemlisinin, yetinmemenin bir toplumsal değer haline gelmesi ve "bir lokma, bir hırka yeter" felsefesinin İslami kesimde geçerliliğini kaybettiğini göstermektedir. (Özolat, 2014: 5)

Sebebi her ne olursa olsun bugün itibarıyla Türkiye'de egemen olmaya doğru hızla giden ve yaygınlaşan birey tipi serbest piyasa ekonomisinin, demokratik ve laik siyasal değerlerin, her alanda bireysel özgürlüklerin ve tercihlerin, çıkar ilişkilerinin vb. sosyal değerlerin karakterize ettiği bir birey profiliyle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu dönüşüm, seküler sosyal ahlakın toplum ve kültür hayatımıza girdiğinin ve artık yerleştiğinin açık ve somut bir göstergesidir. Buna ilave olarak, bireyle ilişkili bir şekilde ortaya çıkan geleneksel "dini donanımlı" birey, yerini "dünyevi donanımlı" bireyin aldığını da söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, geleneksel dindar toplumun "dini donanımlı" birey ideali sekülerleşme sürecinin de etkisiyle yerini "dünyevi donanımlı" birey idealine bırakmaya başlamıştır. Artık, dürüst, namuslu, helal kazanç peşinde koşan, yardımsever, dindar vs. ahlaki değerlerle bezenmiş insan değil, işini bilen, uyanık, faydacı, bireyci, mal ve mülk (iktidar) peşinden giden bir insan tipiyle karşı karşıyayız. Dolayısıyla da sosyal ahlaki ilişkilerimiz bu değerler etrafında şekillenmeye başlamaktadır.

Eğitim

Bireye (insan) dair sosyal - ahlak anlayışında meydana gelen dinsel - kültürel değişimi tespit ettikten sonra Türkiye'de sekülerleşmenin daha yoğun bir şekilde yaşandığı eğitim kurumsal yaşamından da söz etmek gerekmektedir. Eğitimdeki sekülerleşme, resmi eğitim kurumları ve eğitim müfredatında somut olarak kendini göstermektedir. Sekülerleşmenin rasyonelleşme boyutu kendini en iyi olarak eğitim ve bilim kurumlarında göstermektedir. Genellikle rasyonelleşme, sekülerleşmeyle birlikte yol almıştır. Ya da tersinden ifade edecek olursak sekülerleşme rasyonelleşmeyle birlikte ilerlemiştir diyebiliriz. Rasyonelleşme, kabaca, dünyayı ve unsurlarını akılcı bir şekilde ele almak ve sosyokültürel yaşamı akılcı bir şekilde düzenlemeyi içermektedir. Eğitimdeki bilim ve felsefe bu bakışın temel unsurlarıdır. Cumhuriyet dönemi öncesinin geleneksel din merkezli medrese eğitim biçiminin ortadan kalkması ve bunun yerine bilim merkezli eğitim biçiminin (üniversiteler vb.) geçmesiyle birlikte eğitimde sekülerleşme süreci başlamıştır.

Osmanlı'da 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yaşanan değişimler, klasik, ortaçağ kökenli dini bir dünya algısından laik/seküler bir dünya algısına, dinsel temellere dayandırılmış padişahlık - halifelik

idaresinden meşrutiyet ve cumhuriyete, tabaadan vatandaşa, cemaatten millete, şer'i hukuktan seküler hukuka, dini eğitimden laik eğitime ve Osmanlılık kimliğinden Türk milleti kimliğine geçiş sürecinin toplumsal ve siyasal tarihidir. Osmanlı ve Türkiye'de İslam'ın 19. ve 20. yüzyıllardaki tarihi, genellikle siyasal bazda örgütlenmiş İslami yorumun etkisinin azaldığı ve sekülerleşmenin zafer kazandığı, dinin bireyselleştirildiği bir süreç olarak değerlendirilmiştir. (Köçer, Ergüz, 2014: 1450)

Rasyonelleşme süreci Avrupa'da temelde kültürel bir hareket olarak, tarihsel süreç içerisinde, Rönesans ve reformasyon süreçlerinin de etkisiyle, halk tabanında ortaya çıkmış ve yayılma göstermiştir. Yani, Batı'da rasyonelleşme süreci aşağıdan yukarıya doğru bir seyir izlemiştir. Bundan dolayıdır ki Avrupa'daki taban - temelli kültürel değişim sürecini rasyonelleşme süreci olarak adlandırmaktayız. Oysa Türkiye'de bu süreç yukarıdan aşağıya doğru, devlet eliyle, resmi eğitim kurumları aracılığıyla meydana getirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'deki rasyonelleşme süreci, devlet - temelli olduğundan bunu "rasyonelleştirme süreci" olarak adlandırmak kanımca daha doğru olacaktır. Çünkü, Türkiye'deki rasyonelleşme ve pozitif (bilimsel) düşünme yöntem ve becerisi resmi eğitim kurumları vasıtasıyla topluma aktarılmaktadır. Bu rasyonelleştirme sürecinin büyük ölçüde başarılı olduğunu da söyleyebiliriz. He ne kadar bu süreç "Batı tarzı rasyonelleşme" sürecinden farklı olsa da, sürecin sekülerleşmeye katkısı açısından benzerlik taşıdığını söyleyebiliriz. Evet, Türkiye'deki yükseköğrenim kurumları bir yönüyle pozitif ve rasyonel düşüncüyü topluma aktarırken, yani rasyonalizasyon ajanları olarak işlev görürken diğer yönüyle de toplumu sekülerleştirici bir rol oynamış ve oynamaktadır. Eğitim alanından oldukça uzaklaşan ya da uzaklaştırılan din, daha da daralmaya ve böylece toplumsal hayatın önemli bir alanından daha çekilmeye başlamıştır. Her ne kadar bazı din dersleri seçmeli olsa da, din, günümüzde eğitimin merkezinde değil daha çok kenarında durmaya çalışmaktadır diyebiliriz.

1923 yılında ulus - devlet formunda kurulan modern Türkiye'nin çağdaş devletler arasında yer alması için seküler mahiyette bir dizi reform yapılmıştır. Sekülerizmin yeni toplumun çok önemli bir ilkesi olmasıyla din kurumu yapısal farklılaşma sürecine girmiş ve sosyal hayatın tüm yönlerini düzenleme yerine asli fonksiyonlarına çekilmeye; yani toplumsal alandaki çok fonksiyonlu rol yapısından daha uzmanlaşmış yapılara doğru evrilmeye başlamıştır. (Kirman, 2005: 38-39)

Eğitimin sekülerleştiğinin bir başka göstergelerinden biri de eğitim ve öğretimin insan ve toplum hayatındaki anlam ve işlevinin dönüşümüyle ilgilidir. Geleneksel eğitim ve öğretim kurumları öncelikli olarak, kendini bilen, ilim ve irfan sahibi bir insan ve nesil yetiştirmek ve toplum hayatına yararlı kişiler yetiştirmek olarak işlev görmekte idi. Yunus Emre'nin "İlim Kendin Bilmektir" şiirinde belirttiği;

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır

Okumaktan murat ne
Kişi Hak'kı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru ekmektir

Okudum bildim deme
Çok taat kıldım deme
Eğer Hak bilmez isen
Abes yere gelmektir

Dört kitabın mânâsı
Bellidir bir elifte
Sen elifi bilmezsin
Bu nice okumaktır

ve dile getirdiği düşünceler günümüzde önemli bir anlam kaybına uğramış ve eğitim ve bilim daha çok, mesleki kariyer, yükselme, sınıf atlama, zenginleşme vs. anlam ve işlevi görmeye başlamıştır. Bu da eğitim hayatımızın ve kurumlarımızın da sekülerleştiğini açıkça göstermektedir.

Türkiye'de kariyerizm, profesyonellik ile başarının dünyevileşmesi, bu bağlamda önemli göstergeler olarak okunabilir. Mevcut eğitim anlayışı, insanları sadece dünyevi bir başarıya odaklamakta ve ahlaki zemini ihmal etmektedir. Çünkü, bütün okul ve imtihan sistemi iyi bir lise ve üniversitede okumak ile iyi bir meslek sahibi olmaya endekslenmiş durumdadır. Çocukları ilkokuldan itibaren buna odaklayan eğitim sistemi, ilköğretim 6, 7 ve 8'de seviye belirleme sınavı ile yarışa sokmakta; başarılarını ise sadece toplumun

itibar ettiği okulları kazanmaya endekslemekte; çocuğun eğitim hayatı boyunca ahlaki davranışlarını ödüllendiren hiçbir mekanizma bulunmamaktadır. Aynı şey lise yılları boyunca da devam etmekte; başarının paraya tahvil edildiği bir zihniyet dünyası her şeyi belirlemektedir. (...) Meslek sahibi olmak, para kazanmak bütün değerlerin önüne yerleştirilince, birçokları ahlaki değer dünyalarını bir anda dışarıda bırakarak bunlar için her şeye katlanan bireyler haline dönüşmekte; artık ahlakın dönüştürdüğü ve değiştirdiği insanlardan değil, paranın dönüştürdüğü bir “yeni ahlak” ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar ise, özelde eğitimin seküler içeriklere sahip olduğu tezini doğrulamaktadır. (Tekin, 2012: 196)

Bir de meslek fetişizmi ve sekülerleşmesi söz konusu. Müslüman aileler artık çocuklarını medrese ya da Kur’an kursuna vermez oldular. Başka bir ailenin zeki çocuğunu gördüğünde “aa ne zeki çocuk versenize bunu falan hocaya hafız olsun” diyen ebeveynler “peki ya sizinki?” diye sorulduğunda “bizimki mühendis olacak” şeklinde cevap verir oldular. Çocuklara daha küçüklükten “benim çocuğum doktor mu olacaktı” şeklinde yakıştırmalar yapılır oldu. Tabi ki toplumun bunlara da ihtiyacı var ancak biz diğerlerinin önemsizleştirilmesinden bahsediyoruz. Çocuğu hafız olursa aç kalacağını düşünen ailelerin bir evveli, çocuğu imam-hatip’e giderse üniversiteye gidemez endişesi taşıyan ailerdi. Bu şekilde yetişen çocuklar büyüdüklerinde sadece para peşinde koşan, fedakarlık kelimesini unutan, CEO olmayı en büyük ideali olarak gören bir hale bürünüyorlar. Zenginliğin Allah’ın bir lütfu olduğunu unutup “Ticaret” alanında master doktora yaptığında zengin olacakları hayali ile yaşıyorlar. İlmihal kitapları yerini kişisel gelişim kitaplarına bırakıyor. Bu şekilde zeki çocukların hiçbiri din ilimlerine yönlendirilmiyor ve Alim de çıkmıyor dolayısıyla. Hatta çocukların isimleri bile değişti. Zor zamanlarda Müslümanlar çocuklarına Muhammed, Muaz, Mus’ab, Nesibe, Hatice gibi isimler koyarken şimdilerde Kaan, Mertcan, Sude, Bade gibi isimler koymaya başladılar. ²

Din:

Türkiye’de Sekülerleşmenin belki de doğrudan muhatabı olan ve doğrudan etkilediği geleneksel din-ahlak kurumundan söz etmek gerekmektedir. Geleneksel-tarihsel dini inanış, ibadet ve kurumlar, çeşitli faktörlerin de etkisiyle önemli ölçüde zayıflamaya başlamıştır. Bu faktörler başta modernleşme olmak üzere, sanayileşme, kentleşme, rasyonelleşme, küreselleşme, postmodernleşme vb. olarak sıralayabiliriz. Ortaya çıkan bu dinamiklerin dini alanla karşılaşmasıyla birlikte toplumsal dinin aşınmasına ve sorgulanmasına neden olmuştur. Tarihsel ve toplumsal dini bilginin modern-bilimsel bilgiyle çelişmesi oranında, dini aidiyet, kimlik ve yaşam alanlarından kopuşlar meydana gelmiştir. Bu kopuşların meydana gelmesi sekülerleşme sürecini daha da güçlendiren bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Din artık günümüz dünyasına hitap edememektedir anlayışı da sekülerleşmeyi etkileyen bir başka unsur olarak kendini göstermektedir. Bugün dini bilgi, modern bilimsel ve felsefi bilgilerle uyumlaştırılmadığından (en azından sekülerleşen birey açısından durum böyledir) dini kimlikler zayıflamakta, yerini ideolojik ve felsefi kimlikler almaya başlamaktadır. Türkiye’de birçok insanın kendini ideolojik ve ya felsefi olarak sağda, solda veya başka bir ideolojik kimlikle konumlandırmasının altında yatan nedenlerden biri de budur. Bu noktada bir diğer etkenden de söz etmeden geçemeyeceğiz. Dinsel yorum ve uygulamalardaki toplumsal karmaşa ve yer yer çatışma da dinsel şüpheciliği doğurmakta, din karşıtlığını üretmekte ve dolayısıyla da bu gelişmeler sekülerleşmeye yani dinden uzaklaşmaya yol açmaktadır diyebiliriz. Bu bağlamda din, toplumsal bir kimlik olmaktan ziyade bireysel bir kimlik olmaya doğru hızla evrilmektedir.

Seküler bireyi öne çıkaran diğer önemli bir gösterge de dini ibadetlerdeki azalma ve ya terk etme şeklinde ortaya çıkan davranış değişiklikleridir. Söz gelimi İslami ibadetlerin başında yer alan namaz kılma ibadetini ele alalım. Gözlem ve göstergeler namaz kılan birey sayısında hızlı bir düşüşün meydana geldiğini göstermektedir. Beş vakit namaz kılan bireylerin sayısında meydana gelen düşüş, yer yer ihmalkarlıktan ileri geldiği gibi namaz ibadetini olan inancın zayıflamasından da ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de namaz kılma davranışlarının sürekliliği açısından genel bir sınıflama yapacak olursak; vakit namazlarını kılan insanlar (düşüşte), haftada bir Cuma namazı kılanlar (durağan-düşüşte) ve genelde namaz kılmayanlar (artışta) şeklinde değerlendirebiliriz. Namazın terki insanın dini-ontolojik bağı zayıflatan hatta koparan bir etken olabilmektedir. Bu tabloyu oruç ibadeti için de çizebiliriz aslında. Oruç tutan birey sayısındaki düşüş genel olarak azalmakla birlikte, bilhassa orucun yaz mevsimine denk geldiği dönemlerde daha da düşmektedir. Bunu gözlemleyebilmek için oruç ayında şehir merkezini şöyle bir dolaşmanız yeterli olacaktır. Fakat ilginçtir namaz ve oruç ibadetlerinde meydana gelen azalışı kurban ibadeti için pek söyleyememekteyiz. Bunun nedeni kurban ibadetinde verilen önemden mi yoksa kurban etinin tüketilmesine verilen önemden midir, doğrusu bu hususu düşünmekte yarar vardır. Kendi payıma, namaz ve oruçtaki azalmaya paralel olarak kurban ibadetinde bir azalma olmamasının nedeni kurban etinin tüketilmesi olsa

² Karaoğlu, Ali Osman, “Ak Parti Dönemi ve Müslümanların Sekülerleşme Serüveni”, 5 Ağustos 2013, <http://www.islamigundem.com/ak-parti-donemi-ve-muslumanlarin-sekulerlesme-seruveni-haber-51889.html>

gerektir. Yani, kurbanı ibadet olduğu için değil (öyle olsa namaz ve oruçta da aynı yoğunluk gözlenirdi) bir besin kaynağı (et) olarak görüldüğü için bu kadar yaygınlığa sahiptir. Nitekim, namaz kılmayan ve oruç tutmayan insanların da kurban kestiğini görebiliyoruz. Bu örnek dahi ibadetlere pragmatik (seküler) bir bakışın ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca halkın camilere gitme sıklıklarında da bir hayli düşüş olduğunu söyleyebiliriz. Sadece cuma ve bayram namazlarında camiye giden insan sayısı hiç de az değil. Vakit namazlarında bazı camilerde cemaat dahi bulunmamaktadır diyebiliriz.

Bazı ayet ve hadislerin ön plana çıkartılması ve bazılarının geri planda kalması tüketim toplumunda kazanılan habitusla doğrudan ilişkilidir. Tüketim alışkanlıklarını içselleştirmiş Müslümanlar bu habituslarını destekleyen hadis ve ayetleri ön plana alırken bu alışkanlıkları olumsuzlayan hadis ve ayetleri ise geri planda tutmaktadırlar. Mesela, "Allah verdiği nimeti kulunun üzerinde görmek ister" hadisi ön plana çıkarken "komşusu aç iken tok yatan bizden değildir" hadisi unutulmaktadır. (Demirezen, 2015: 99)

Benzer bir örnek de umre ibadetiyle ilgili olarak verilebilir. Umre, bir ibadet olarak mı yoksa bir seyahat ve gezinti olarak mı görülmekte ve yerine getirilmektedir. Bu konuda da kurban ibadetine benzer bir yaklaşım kendini göstermektedir.

Umre gibi ibadetlerdeki patlama da hiç şüphe yok ki dindar kesimin ekonomik olarak güçlenmesinin ve ulaşım imkanlarının kolaylaşmasının da önemli rolleri vardır. Ama en önemli soru ekonomik olarak güçlü dindar kesimin ekonomik imkanlarını, daha fazla sadaka vermek, daha fazla kişiye iş imkanı sağlamak, evlenemeyenlere yardım etmek gibi faaliyetler yerine neden her sene umre yapmak için harcamaktadır sorusudur. Bu soruya verilecek en güzel cevap tüketim toplumunda yetişen dindar bireylerin tüketim alışkanlıklarının değişmesidir. Dindar olmayan kesim her sene Avrupa ve ya diğer ülkelere ziyaretlerde bulunurken, dindar kesim de ekonomik gücünün artmasıyla birlikte umre ziyaretlerinde bulunmaktadır. Umre ziyaretlerinin metalaşması, zaman zaman bu gezilerin turistik geziye büründürülmesi gibi sebepler de önemli etkilere sahiptir. (Demirezen, 2015: 133-134)

Sekülerleşmenin yansımalarını cuma ve bayram namazlarındaki hutbelerde de gözlemleyebilmek mümkündür. Hutbelerdeki dil ve konular, süreç içerisinde toplumsal ve kültürel sekülerleşmeye paralel olarak değişime uğramıştır. Hutbelerde kullanılan dil ve işlenen konulara bakıldığında bunu net olarak görebiliriz.

Diyanetin hutbelerindeki, Kemal Güran (1994a, 1994b, 1994c) tarafından hazırlanan 1994 basımında ve Komisyon tarafından hazırlanan 2007 basımında görülen değişimin yönü, benzer örnekler bir araya getirilerek kategorileştirilmiştir. Bu kategoriler, bir başka ifadeyle, hutbelerdeki değişimin boyutları tematik bir yaklaşımla incelendiği gibi, söylem boyutunda da hutbelerdeki değişimdeki yönelim, kavramsallaştırmalar olarak beş boyutlu yönelimi ortaya çıkarmıştır. Bunlar a) dini temellendirmeden toplumsal temellendirmeye, b) dini değerlerden dini-millî değerlere, c) hiyerarşiden eşitlikçi bir çizgiye, d) dışlayıcı bir söylemden kuşatıcı bir söyleme ve e) tek sebepli açıklamadan çoklu açıklama biçimine şeklinde sıralanmıştır. (Özbolet, 2013: 665)

Dinin toplumsal hayatımızdan uzaklaştığının ve ya zayıfladığının bir diğer göstergesi de, toplumun dinsel kimlik, kişilik ve özel günlere göstermiş olduğu ilgi ve vermiş olduğu değerdeki azalış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç tüm dinsel gelenekleri kapsamaktadır.

Türkiye’de din ve dinle alakalı kimlikler, ritüeller, şahsiyetler, özel günler her geçen gün eski güçlerini, prestijlerini, yaygınlıklarını ve sorgulanamaz pozisyonlarını kaybetmektedirler. İmamlar çoktandır sadece yasalar ile çizilmiş görevlerini icra etmektedirler. Zira, kırsalda yaşayan nüfusun %80 olduğu dönemlerde ve henüz yapısal ve sosyal farklılaşmanın yaşanmadığı dönemlerde imamlar, hayatın her alanına dokunacak güce ve prestije sahiplerdi. 7 gün 24 saat insanların sorunlarına çözüm bulmakla uğraşırlardı. Doğum, eğitim, nişan, düğün, ahlak, hastalık, ölüm ve hatta köy derneklerinin gayri resmi ya da resmi işleri söz konusu olduğunda başvurulmuş imamlar değişen hayat şartları içinde eskiden sahip oldukları bilirkişi konumlarını kaybetmişlerdir. Kentin hastaneleri, adliyeleri, okulları artık kendi uzmanlarına sahiptir. Kırsalda imama ait olan birçok görev, kent hayatında uzmanlar tarafından icra edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle, imamlar köyde sahip oldukları popüleriteyi ve saygınlığı şehir hayatında yitirmişlerdir. Bu süreç sadece Sünnî inanç sistemi için değil aynı zamanda Alevî inanç sistemi için de geçerlidir. (Ertit, 2015: 101-102)

İbadetlerin yerine getirilmesinde meydana gelen azalma, camilere gitme sıklığında meydana gelen düşüş, dinsel kişi ve değerlere verilen önem azalması ve dini hutbelerde meydana gelen dil ve içerik değişiminin yanı sıra, din ve ibadetlere dair bireysel özgürlük alanının genişlemesi, tercih ve kanaat serbestisinin ön olana çıkması ve bu eğilimlerin gittikçe benimsenmesi dinde bireyselleşmenin (liberalleşme), dolayısıyla da sekülerleşmenin ortaya çıktığını göstermektedir. Liberal değer ve düşünce biçimi özünde seküler bir düşünce biçimidir. Bugün artık birey, düne göre din ve ibadetlerde daha özgür

birakılmaktadır. Din, bugün dünden daha çok bir tercih ve vicdan meselesi olarak görülme eğilimindedir diyebiliriz.

İslami kesimdeki “dünyayı kurtarmak, ulvi bir davaya inanmışlıktan bireysel Müslümanlığa” doğru dönüşümle bağlantılı dindar orta sınıfın bireysel dönüşümü “her şeyi bütüncül değerlendiriyordum ama bireysel bakıyorum artık” şeklinde ifade edilmektedir. “İdeolojik ve siyasi çağrışımlar yaptığı için İslamcı diye tanımlanmak istemem, ben dinin gereklerini yerine getirebildiğim ölçüde, bireysel dindar diye tanımlanmak isterim” şeklinde öznel dindarlık algısı tasvir edilmektedir. Bu tavır seksen sonrasında ideolojisizleşme eğilimi olarak okunabilir. (Özbolet, 2014: 4)

Artık “din anlayışımız” modernizm eleştirisi ya da kapitalizme karşı geliştirilen argümanlardan şekillenmiyor. Kendimizi kapitalist dünyanın bir parçası hissederken bir suç işliyormuş duygusu kaplamıyor artık benliğimizi. (Böhürler, 2014: 17)

Dini simgelerin varlığı toplumun dindar olduğunu göstermemektedir. Camilerin çokluğu, ezanların okunması vs. toplumun dindar olduğunu göstergeleri değildir artık. Çünkü bunlar, artık ne hayatımızın merkezinde yer almakta ne de davranışlarımıza yön vermektedirler. Ünlü şair Mehmet Akif’in yıllar önce yazmış olduğu şiirinde belirttiği “şu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli, ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli” tasvir ve düşüncelerinin günümüzde oldukça aşındığı ve artık ezan ve şahadetlerin varlıklarının sürmesine rağmen, bunların birçoklarının insanların gündelik hayatlarında herhangi bir davranış değişikliğine ya da heyecana dönüşmediğini söyleyebiliriz. Söz gelimi, ezanla birlikte camiye gitmiyoruz. Bırakın cemaatle namaz kılmayı, günde beş vakit namaz kılmak bize yük gelmeye başlıyor ve namazı azaltıyor hatta terk etmeye başlıyoruz. Dolayısıyla, camiler temel işlevlerini, ezanlar da eski heyecanlarını yitirmiş durumdadırlar.

Dini hayatımızda meydana gelen seküler yönelimli bireysel ve toplumsal kültürel değişmelerin, bizleri dinsizleştirdiğini iddia etmiyoruz tabi ki. Din, hayatımızda artık birinci derecede önemli bir unsur değil artık, bunu demek istiyoruz. Henüz toplumun dinsizleştirdiğini, dinsel değerleri inkar ettiğini gösteren toplumsal verilere sahip değiliz. Şimdilik dinsizleşmiyor sadece sekülerleşiyoruz.

Kapitalizmin sağladığı yüksek refah bireylerin yaşam standartlarını değiştirirken onların dinsizleşmelerine neden olmaz. Eski dini alışkanlıkların bazılarının değişmek zorunda olması, gün içerisinde din ile kurulan ilişkinin sıklığının azalması, eğitim, alışveriş, müzik, seyahat, kıyafet, yeme-içme gibi yaşamın diğer alanlarında daha seküler hale gelmesi dinsizleşmek olarak yorumlanamaz. Dinle bezenmiş eski gelenekselleşmiş kalıpları kapitalizmle ortaya çıkan yeni yaşam şartlarında devam ettirememek dinden bilinçli şekilde uzaklaşmak anlamına gelmemektedir. Zira insanların yaşam standartlarını yükseltmek için ev ve araba alırken kullandıkları faizli kredi onların dini değerleri sorgulayıp ulaştıkları sonuç nedeniyle değildir. (Ertit, 2015: 167)

Luckmann’a göre, sekülerleşme olarak tanımlanan durum da aslında kurumsal dinlerin güç kaybetmesidir. Yoksa dinin toplumdaki kaybolması değildir. (Demirezen, 2015: 110)

Boş zamanlar

Türkiye’de seküler yaşamın etkisini gösterdiği diğer bir alan da “boş zamanlar” alanıdır. Toplumsal bir kurum olarak boş zamanlar, seküler yaşam dalgasının da etkisiyle ciddi anlamda bir dönüşüme uğramış ve uğramaktadır. Geleneksel-dindar toplumun boş zaman karakteristik davranış biçimleri kitap okuma, ilmi sohbet ve toplantılar, akraba ve ya komşu ziyaretleri, nafile ibadetler vb. olarak sıralanırken, günümüzde bu davranış biçimlerinin ne kadar zayıfladığını sıklıkla gözlemleyebiliriz. Ortalama bir vatandaş bu değer ve davranış biçimlerinin gittikçe yozlaştığını ve hayattan kaybolduklarını rahatlıkla müşahede edebilmekte ve dile getirmektedir. Bu bağlamda sekülerleşmenin belki de en somut ve canlı biçimleri boş zaman etkinliklerinde kendini açığa vurmaktadır. Bu konuda en çarpıcı örnek kıraathanelerin yapısında ve işlevinde meydana gelen dönüşümdür. Geçmişin kıraathaneleri (okuma salonları) günümüzün oyun ve eğlence salonlarına dönüşmüş bulunmaktadır. Yani, manevi olandan (ilim) maddi olana (eğlence, şans oyunları vb.) yönelim bu alanda sekülerleşmenin vuku bulduğunu göstermektedir.

Kitlesel ve yaygın boş zaman etkinlikleri olarak, seküler karakterli sportif etkinlikler (futbol vs.), müzik konserleri, tatil, AVM gezintileri, kafeler vs. gibi etkinlikler, imkanı düzeyinde, hemen hemen toplumun tüm katmanlarına yayılmış ve benimsenmiş bulunmaktadır.

Ekonomik liberalizmle beraber kültürel liberalizm laik Türklerin, fakat bundan daha dramatik bir şekilde İslami bir yaşam tarzı arzulayanların gündelik yaşamlarını değiştiriyor. İslamcı medya örgütlerinin kuruluşu - televizyon kanalları, radyolar, gazeteler - İslami kültürel eğlenme biçimlerini filmlerde, romanlarda, müzik ya da tiyatrodaki olsun yaygınlaştırıyor. İslami bir hizmet sektörü, İslami bir tatil biçimi için sağladığı kolaylıkların reklamını yapan lüks oteller sunuyor; bu oteller ayrı plajlar ve alkolsüz içkiler

sunuyorlar. İslami kıyafet ve moda gösterileri, İslami sivil toplum kuruluşları, İslami vakıflar, İslamcı girişimcilerin kuruluşları ve İslamcı kadın platformlarının hepsi hareketli ve hızlı bir sosyal varlığa işaret ediyorlar. Bu örnekler yeni İslamcı orta sınıfların oluştuğunu ve bu sınıfların, siyasal yolların, kültürel iletişim ağlarının, hizmet sektörünün ve yeni tüketim kalıplarının edinilmesi yoluyla yukarıya doğru sosyal hareketlilik kazandığını gösteriyor. (Göle, 2011: 153)

Günümüzde boş zamanların önemli bir boyutunun tüketim kültürü üzerine yaslandığını da belirtmekte yarar vardır. Tüketimin yükselen egemenliği, tüketimin araçsallıktan amaçsallığa dönüşmesi, insanların seküler yaşam biçimine ne kadar entegre olduğunun önemli göstergelerinden biridir. Tükettiğin kadar değerli, tükettiğin kadar saygın, tükettiğin kadar aranan kişi olmak genel kabul gören bir değer haline gelmiş bulunmaktadır.

Dini değer, inanç ve semboller tüketim kodlarıyla girdiği girift ilişki sonucunda metalaşmaktadır. Diğer taraftan tüketim toplumunun kodlarını içselleştiren insanlar dinlere de diğer metalara yaklaştıkları gibi birer meta olarak yaklaşabilmektedirler. (Demirezen, 2015: 53)

Dönüşen davranış biçimlerine baktığımızda, bunlar başta kadının kamunun önünde yer almasının normalleşmesinden, kadın-erkek birlikteliğine, eğlenme anlayışındaki genel zihniyet değişikliğinden futbol ve müziğe yaklaşıma kadar bir değişiklik gösterir. Dindarlar, aynı zamanda daha önce sahip oldukları –hem fiziki hem de toplumsal- marjinal görünümünden, kendi kimliklerini çok fazla öne çıkarmadan “ötekilerle” kaynaşarak meşrulaşma çabasına girmişlerdir. (Bilgin, 2003: 211)

Genel Değerlendirme

Her ne kadar sekülerleşme kültür dalgası Avrupa’da ortaya çıkmışsa da orada kalmamış ve Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkeyi etkisi altına almayı başarmıştır. Bizler artık, toplum olarak büyük çapta seküler bir yaşamın içerisindeyiz diyebiliriz. Gerek fikir hayatımızda gerekse de toplumsal ilişkilerimizde hızla sekülerleşiyoruz. Geniş çapta seküler düşünüyor ve davranıyoruz. Burada dinden, dinselden tamamen koptuğumuzu iddia etmiyoruz, fakat orantısız olarak yaşanan değişim, dinsel olanın aleyhine yani dinin zayıflamasına yönelik bir seyir izlemektedir. Başka bir ifadeyle seküler yaşam tarzı yükselmekteyken dindar yaşam tarzı gerilemektedir diyebiliriz. Ayrıca, sekülerleşmenin her birey ya da grupta aynı derecede ortaya çıktığını söyleyemeyiz. Yoğunluk ve düzeyleri farklı olsa da ortak ana yönelimin seküler (dünyevi) olana doğru olduğunu söylüyoruz.

Giriş kısmında da belirttiğimiz gibi Türkiye’nin siyasi ve ekonomik alanı büyük çapta seküler yapıların ve kuralların egemenliği altında olduğundan biz daha çok sürecin, insan – ahlak ilişkisi, eğitim, din ve boş zamanlardaki yansımalarını görmeye çalıştık.

Gündelik sosyal ilişkilerimiz de artık seküler değer ve hedeflerin etkisi altına hızla girmektedir. Ahlaki değerlerimiz artık dinsel değil daha çok seküler karaktere bürünmüştür. Buna bağlı olarak da hedeflediğimiz insan (birey) tipi de doğal olarak dönüşmektedir. Dindar birey değil dünyevi birey hızla değer kazanmaya başlamıştır.

Eğitim hayatımız da sekülerleşmenin ciddi anlamda etkisi altına girmiştir. Eğitim kurumlarımız daha çok seküler bilgilerin aktarıldığı, maddi ve pozitif bilimlerin önem kazandığı yerler olarak yapılanmıştır. Keza, bu noktada, eğitim ve öğretim, hem anlam hem de işlev değişimine de uğramıştır. Din merkezli eğitimin, ilim irfan sahibi, dindar ve ahlaklı, toplumuna ve dinine yararlı birey ideali, yerini seküler merkezli başarılı, donanımlı, kariyer sahibi, fırsatları değerlendirebilen vs. birey ideali almıştır.

Dini hayatımıza gelince, gerek fikri düzeyde gerekse de ameli (ibadetler) düzeyde hızla sekülerleşiyoruz. Fikri düzeydeki sekülerleşme, hayata, doğaya ve ya topluma artık din merkezinden bakmadığımızı göstermektedir. Ameli düzeydeki sekülerleşme ise dini ibadetlerdeki azalma ve ya terk, dini kişi, kimlik, sembol ve özel günlere verilen önemin azalması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nihayet sekülerleşmenin boş zamanlarımıza yansması. Evet, boş zamanlarımızı artık din değil dünya dolduruyor. Boş zamanlarımızı kitap okuyarak, ilim öğrenerek ve paylaşarak, ibadet ederek, kısacası öteki hayatı (ahiret) düşünerek geçirmiyoruz. Tatiller, eğlenceler, şans oyunları, yarışmalar, sportif etkinlikler, müzik konserleri, sinema, tiyatro vs. tüketim kalıpları hayatımızda hızla yayılıyor.

KAYNAKÇA

ATAY, Tayfun, “Dine karşıtlık değil, ondan bağımsızlık: Sekülerizm” Radikal Gazetesi, 30.01.2015

-----, “İç seküler, dışı Selefî bir “garabet!” Radikal Gazetesi, 31.01.2015

BİLGİN, Vejdî, (2003), “Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt:12, Sayı:1, s:193-214

BÖHÜRLER, Ayşe, (2014), “Dindarlaşıyoruz Derken Uzlaşmaz Çelişkilerimiz”, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 287

ÇETİN, Ensar, (2014), "Türkiye'de Gündelik Hayatın Taziminde Din ve Sekülerizm", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, cilt: 3, sayı: 2 <http://itobiad.com/article/view/5000039900/5000038782>

DEMİREZEN, İsmail, (2015) "Tüketim Toplumu ve Din" Ensar Neşriyat, İstanbul

ERTİT, Volkan, (2015), "Endişeli Muhafazakarlar Çağı", Orient Yayınları, Ankara

-----, (2014b) "Sekülerleşmenin Hızlandırıcısı Olarak Kapitalizm" Liberal Düşünce, Yıl 19, Sayı 73-74, Bahar-Yaz 2014, s:63-82

-----, (2014a) "Sekülerleşme: Dinden Uzaklaşmanın Hikayesi", Liberte Yayınları, Ankara

HAMILTON Malcolm, (2001), "The Sociology of Religion Theoretical and comparative perspectives" Second edition , http://ebooks.rahnuma.org/religion/1Uncategorized/Malcolm.Hamilton_The_Sociology_of_Religion.pdf

GÖLE, Nilüfer (2011) "Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine" Metis Yayınları, İstanbul

KARAOĞLU, Ali Osman, (2013), "Ak Parti Dönemi ve Müslümanların Sekülerleşme Serüveni", 5 Ağustos 2013, <http://www.islamigundem.com/ak-parti-donemi-ve-muslumanlarin-sekulerlesme-seruveni-haber-51889.html>

KIRMAN, M.Ali, (2008), "Küreselleşme Sürecinde Sekülerleşme ve Dinin Geleceği" <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/K%C4%B0RMAN-M.-Ali-K%C3%9CRESELLE%C5%9EME-S%C3%9CREC%C4%B0NDE-SEK%C3%9CLERLE%C5%9EME-VE-D%C4%B0N%C4%B0N-GELECE%C4%9E%C4%B0.pdf>

-----, (2005, "Din ve Sekülerleşme Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", Karahan Kitapevi, Adana

KÖÇER, Mehmet, Ergüz, Şule, (2014) "Türk Eğitim Tarihinde Sekülerizm", International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/5 Spring 2014, p.1447-1457, ANKARA-TURKEY

TEKİN, Mustafa, (2012) "Batı'da Sekülerlik ve Türkiye Müslümanlığının Seküler İçerimleri" İnsan ve Toplum Dergisi, C: 2 Sayı: 4

ÖZBOLAT, Abdullah, (2013) "Hutbelerde Söylem Değişimi-Diyabet Hutbeleri Örneği" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 7 Sayı: 29 ss. 662-679 http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt7/sayi29pdf/ozbolat_abdullah.pdf

-----, (2014), "Tüketim Bağlamında Dindarlığın Dönüşümü" Birikim Dergisi, <http://www.birikimdergisi.com/guncel/tuketim-baglaminda-dindarligin-donusumu>